

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก คือความสอดคล้องของการพัฒนาแบบโครงการหลวงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่ 1 การจัดความยากจน โดยศึกษาการเปลี่ยนแปลงรายได้ ความมั่นคงด้านอาหารในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ซึ่งเป็นหนึ่งในสามศูนย์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในการสัมมนานานาชาติเรื่อง Rising to the Challenges of Sustainable Development Goals through Sustainable Highland Development: The Royal Project Model จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2562 โดยมูลนิธิโครงการหลวง และ สวพส. และการทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวง ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะเชิงแนวทางการยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวง ที่ศึกษาวิจัยโดย สวพส. ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564

4.1 การพัฒนาแบบโครงการหลวงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ

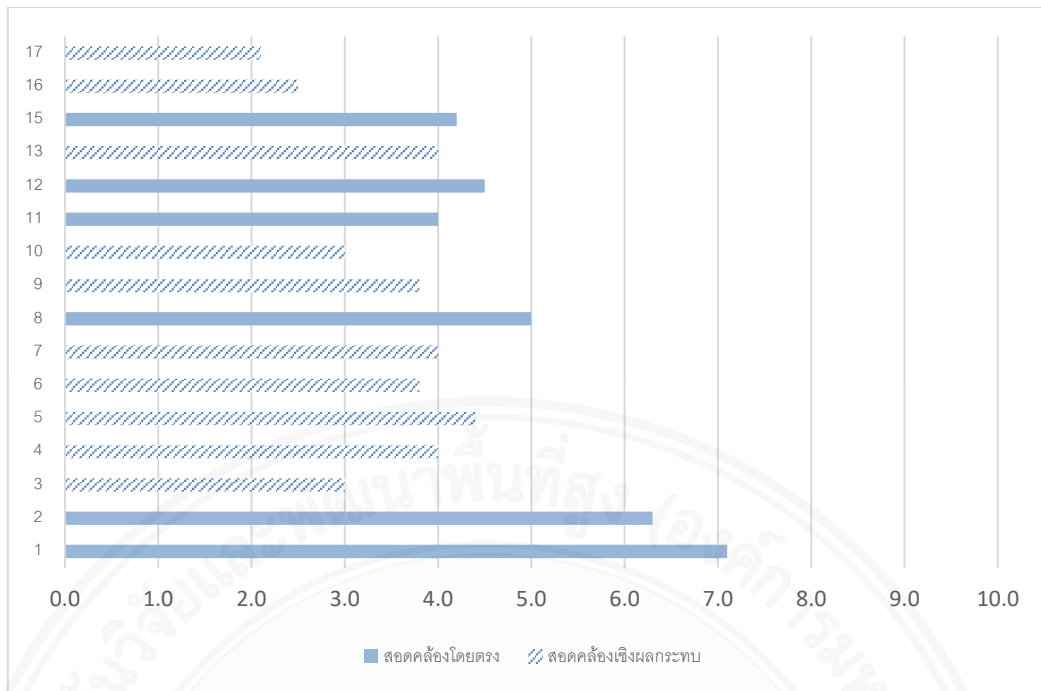
การศึกษาศักยภาพการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ได้นำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นกรอบของการศึกษา แต่เนื่องจากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ เป็นแนวทางที่ครอบคลุมทุกมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สันติภาพ และหุ้นส่วนการพัฒนา จำนวน 17 เป้าหมาย (Goals) 169 เป้าประสงค์ (Targets) 241 ตัวชี้วัด (Indicators) และเป็นตัวชี้วัดการพัฒนาในระดับพื้นที่ ประเทศ ภูมิภาค และระหว่างประเทศ ดังนั้น การที่จะศึกษาผลสัมฤทธิ์การพัฒนาในชุมชนโครงการหลวง จำเป็นต้องมีการศึกษาความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ มูลนิธิโครงการหลวงมีวัตถุประสงค์การดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้กับโครงการหลวง ประกอบด้วย (1) ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม (2) ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (3) กำจัดการปลูกฝิ่น (4) รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นและทำไร่ ทำสวน ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้สองส่วนนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน

การวิเคราะห์ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์โครงการหลวงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนพิจารณาจากเป้าหมายของการแก้ไขปัญหาในแต่ละวัตถุประสงค์โครงการหลวงเป็นหลัก ดังนี้ (1) การช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม มีเป้าหมายการแก้ไขปัญหาความมั่นคงด้านอาหาร และยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนชาวเขา (2) ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการปลูกฝิ่นและไร่หมุนเวียน และลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในป่าต้นน้ำลำธาร (3) กำจัดการปลูกฝิ่น ที่มุ่งแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวเขาซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการลักลอบปลูกพืชเสพติด และลดผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ (4) รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นและทำไร่ ทำสวน ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้สองส่วนนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน เพื่อส่งเสริมให้การใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ลาดชันและการเกษตรในพื้นที่ภูเขา

ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์โครงการหลวงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน พิจารณาความสอดคล้องกับเป้าประสงค์จำนวน 169 เป้าประสงค์ พร้อมกับจำแนกประเภทความสอดคล้องออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ความสอดคล้องโดยตรงหมายถึงวัตถุประสงค์โครงการหลวงที่มีเป้าหมายการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับเป้าประสงค์โดยตรง และเป้าประสงค์ที่สอดคล้องเชิงผลกระทบหมายถึงวัตถุประสงค์โครงการหลวงที่ไม่ได้มุ่งแก้ปัญหานั้นๆ โดยตรง แต่การพัฒนาแบบโครงการหลวงได้ส่งผลกระทบต่อเป้าประสงค์นั้น ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 1 และแผนภูมิที่ 1

ตารางที่ 1 เป้าหมาย เป้าประสงค์ SDGs และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์โครงการหลวง

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน		จำนวน เป้าประสงค์	เป้าประสงค์ สอดคล้องโดยตรง	เป้าประสงค์ สอดคล้องเชิงผลกระทบ
การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน (People)				
1	ขจัดความยากจน	7	1.1/1.2/1.3/ 1.4/1.5	-
2	ยุติความหิวโหย	8	2.1/2.2/2.3/ 2.4/2.5	-
3	มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี	13	-	3.5/3.7/3.8/3.9
4	การศึกษาที่เท่าเทียม	10	-	4.2/4.4/4.6/4.7
5	ความเท่าเทียมทางเพศ	9	-	5.1/5.4/5.5/5.a
การสร้างความมั่งคั่ง (Prosperity)				
7	พลังงานสะอาด	5	-	7.1/7.2
8	งานที่มีคุณค่าและเศรษฐกิจที่เติบโต	12	8.1/8.2/8.3/8.4/ 8.5/8.6	-
9	อุตสาหกรรม นวัตกรรม	8	-	9.1/9.5/9.b
10	ลดความเหลื่อมล้ำ	10	10.1/10.2/10.3	-
11	เมืองและชุมชนยั่งยืน	10	-	11.1/11.2/11.4/11.a
การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม (Planet)				
6	น้ำสะอาดและสุขาภิบาล	8	-	6.2/6.4/6.6
12	การผลิตและบริโภคที่ยั่งยืน	11	12.1/12.2/12.3/ 12.4	-
13	การรับมือกับ Climate Change	5	-	13.1/13.3
14	นิเวศทางทะเลและมหาสมุทร	10	-	-
15	ระบบนิเวศบนบก	12	15.1/15.2/15.3/ 15.4/15.5/15.6	-
สังคมสงบสุข (Peace)				
16	การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ	12	-	16.3/16.4/16.7
ความร่วมมือ (Partnership)				
17	หุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา	19	-	17.6/17.7/17.14/ 17.16

แผนภูมิที่ 1 ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์โครงการหลวงกับเป้าหมาย SDGs

ผลการวิเคราะห์พบว่า วัตถุประสงค์โครงการหลวงที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยตรงมีจำนวน 6 เป้าหมาย 29 เป้าประสงค์ และสอดคล้องในเชิงผลกระทบ จำนวน 10 เป้าหมาย จำนวน 33 เป้าประสงค์ โดยเป้าหมายจำนวนหนึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาในระดับระหว่างประเทศซึ่งเป็นกลไกเพื่อขับเคลื่อนความร่วมมือของนานาชาติ ทำให้แผนภูมิที่ 1 แสดงข้อมูลของความไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์โครงการหลวงในบางเป้าหมาย ที่เป็นการพัฒนาในระดับพื้นที่ นอกจากนี้การวิเคราะห์ไม่ได้รวมเป้าหมายที่ 14 นิเวศทางทะเลและมหาสมุทร เนื่องจากไม่มีความสอดคล้องทั้งโดยตรงและเชิงผลกระทบต่อการพัฒนาแบบโครงการหลวงซึ่งเป็นพื้นที่สูงและพื้นที่ภูเขา ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการศึกษาของ Sustainable Mountain Development for Global Change (Wymann von Dach, S., 2018) ที่ระบุว่าเป้าหมายที่ 14 นิเวศทางทะเลและมหาสมุทร มีความสอดคล้องกับพื้นที่ภูเขาน้อยมาก ในส่วนของวัตถุประสงค์โครงการหลวงที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน จำนวน 6 เป้าหมาย มีความสัมพันธ์ดังนี้

เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ทั้งทางเศรษฐกิจและความยากจนในมิติอื่นๆ ครอบคลุมคนทุกกลุ่มทั้งชาย หญิง เด็ก คนยากจน และกลุ่มคนเปราะบาง

เป้าหมายการขจัดความยากจนมีความสอดคล้องโดยตรงกับเป้าหมายการก่อตั้งโครงการหลวงในเรื่องของการพัฒนาเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น เนื่องจากสาเหตุหลักของการลักลอบปลูกฝิ่นหรือพืชเสพติดมาจากปัญหาความยากจน ที่เกษตรกรมีทางเลือกในการประกอบอาชีพจำกัดเพราะพื้นที่สูงอยู่ห่างไกลและพื้นที่เพาะปลูกมีความลาดชัน การพัฒนาของโครงการหลวงจึงมุ่งส่งเสริมอาชีพทั้งในภาคการเกษตรด้วยพืชและสัตว์ทางเลือกจำนวนกว่า 225 ชนิด 386 พันธุ์ ประกอบด้วย ไม้ผล พืชผัก ไม้ดอก พืชไร่ พืชสมุนไพร ชา กาแฟ และปศุสัตว์ และอาชีพนอกภาคการเกษตร จากการศึกษาสถานะเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในพื้นที่โครงการหลวงในปี พ.ศ. 2562 พบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้ 328,243.20 บาทต่อปี ซึ่งเป็นรายได้ที่มาจากภาคการเกษตร จำนวน 201,509.41

บาทต่อครัวเรือนต่อปี คิดเป็น 61.39% รายได้จากนอกภาคการเกษตรของครัวเรือน จำนวน 108,307.25 บาทต่อครัวเรือนต่อปี คิดเป็น 33% รวมทั้งรายได้ที่ไม่เป็นเงินสด ประกอบด้วย มูลค่า การปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน จำนวน 18,125.37 บาท คิดเป็นร้อยละ 5.52 และมูลค่า การบริโภคจากอาชีพนอกภาคการเกษตร 301.17 บาท คิดเป็น 0.09% (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลล้านนา, 2562) โดยรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากในปี พ.ศ. 2556 จำนวน 263,197.30 บาท ต่อปี (กมล และคณะ, 2557) หรือคิดเป็น 25%

เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการและส่งเสริม เกษตรกรรมที่ยั่งยืน

การพัฒนาแบบโครงการหลวงในระยะแรกมุ่งเน้นให้เกษตรกรชาวเขาที่มีความมั่นคง ด้านอาหารทั้งที่เป็นการเพิ่มผลผลิตข้าวซึ่งเป็นพืชอาหารหลัก การเพิ่มความสามารถในการเข้าถึง อาหารจากแหล่งรายได้ที่มาจากพืช-สัตว์เศรษฐกิจ การสนับสนุนให้พืชอาหารที่หลากหลายเป็นแหล่ง โภชนาการของครัวเรือน และการรองรับการขาดแคลนข้าวด้วยกลไกธนาคารข้าว นอกจากนี้ระบบ การผลิตพืชอาหารแบบโครงการหลวง เป็นการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่คำนึงถึง ความปลอดภัยของผู้ปลูก ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม

เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่มี ผลผลิตภาพ และการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน

การส่งเสริมอาชีพด้วยการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ รวมถึงงานหัตถกรรมก่อให้เกิด การจ้างงานบนพื้นที่สูงทั้งในส่วนของการเป็นนายจ้างตัวเองของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการหลวง และการจ้างงานในห่วงโซ่การผลิต หากไม่มีการพัฒนาอาชีพบนพื้นที่สูงจะทำให้ผลผลิตภาพภาค การเกษตรบนพื้นที่สูงมีค่าเท่ากับศูนย์ เนื่องจากที่ดินไม่ได้ถูกใช้ให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ และจะมี ประชากรที่ว่างงานจำนวนมากเพราะไม่มีองค์ความรู้ที่จะสนับสนุนการประกอบอาชีพได้ การสร้าง อาชีพให้เกษตรกรในชุมชนโครงการหลวง ได้สร้างระบบตลาดของพืช สัตว์ งานหัตถกรรม เกิดขึ้น ในระบบห่วงโซ่มูลค่าของสินค้าจากพื้นที่สถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง นอกจากนี้ การจ้างงาน และอาชีพที่มั่นคง เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนซึ่งเป็นปัญหาหลักบนพื้นที่สูง

เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ ที่เน้นการเติบโตของรายได้ ในกลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่ยากจนที่สุด

ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาแบบโครงการหลวงยังไม่มีเจตนารมณ์ถึงกลุ่มคน ที่ยากจนที่สุด แต่โครงการหลวงได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเขาที่จัดว่าเป็นกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส ในมิติต่างๆ ทั้งเรื่องการส่งเสริมอาชีพเพื่อสร้างรายได้ การสนับสนุนโอกาสในการเข้าถึงบริการของรัฐ ด้านการศึกษา สาธารณสุข การคมนาคมขนส่ง การสื่อสาร และพลังงานไฟฟ้า อย่างครอบคลุม และทั่วถึง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนาที่ลดความเหลื่อมล้ำ และที่สำคัญอย่างยิ่ง การที่ชาวเขามีอาชีพที่มั่นคงส่งผลให้มีการยกระดับสถานะทางสังคมของชาวเขา จากกลุ่มคนที่ปลูกฝิ่น ไร่เลื่อนลอย สู่มลเมืองของประเทศที่เป็นผู้ผลิตพืชอาหารปลอดภัยของประเทศทดแทนการนำเข้า และเป็นผู้พิทักษ์ป่าต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ จึงสามารถกล่าวได้ว่าโครงการหลวงได้มุ่งพัฒนาชุมชน ชาวเขาเพื่อลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศมาตั้งแต่ต้น

เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน

การพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่สูงโครงการหลวงมีหลักของการส่งเสริมการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมด้วยการเพาะปลูกบนพื้นที่ลาดชันยึดหลักการอนุรักษ์ดินและน้ำ และผลผลิตที่เป็นพืชอาหารได้รับการรับรองมาตรฐานอาหารปลอดภัย ได้แก่ มาตรฐานระบบการเพาะปลูกที่ดี (GAP) ซึ่งเป็นมาตรฐานที่รับรองโดยกรมวิชาการเกษตร รวมทั้งมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และมาตรฐาน GLOBAL.GAP ซึ่งเป็นมาตรฐานความปลอดภัยระดับนานาชาติ รวมถึงมาตรฐานการเลี้ยงปศุสัตว์

เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง ปันฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อกับการกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดิน และฟื้นสภาพกลับมาใหม่ หยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและสัตว์คุ้มครองอย่างผิดกฎหมาย

วัตถุประสงค์การก่อตั้งโครงการหลวงในการรักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นและทำไร่ ทำสวน ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้สองส่วนนี้รุกรานซึ่งกันและกัน แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการปกป้อง ปันฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน การพัฒนาแบบโครงการหลวงกำหนดให้มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่การเกษตร การตั้งบ้านเรือน และเขตป่า รวมทั้งการอนุรักษ์พันธุ์พืชหายากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็น 2 ใน 6 หลักการของโครงการหลวงโมเดล

4.2 ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่ 1 การขจัดความยากจนในชุมชนต้นแบบโครงการหลวง

กรณีศึกษา: ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

การเปลี่ยนแปลงความมั่นคงด้านอาหารและรายได้ในชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ซึ่งเป็นหนึ่งในสามศูนย์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ในการสมานานาชาติเรื่อง Rising to the Challenges of Sustainable Development Goals through Sustainable Highland Development: The Royal Project Model ที่จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2562 โดยมูลนิธิโครงการหลวง และ สวพส. แสดงให้เห็นผลสัมฤทธิ์ที่สอดคล้องกับเป้าหมายที่ 1 การขจัดความยากจนโดยการเปรียบเทียบความมั่นคงด้านอาหารและรายได้ ในช่วงก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนากับมูลนิธิโครงการหลวง

4.2.1 ข้อมูลพื้นที่กรณีศึกษา: ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ตั้งอยู่บ้านแม่แฮเหนือ ตำบลแม่นาจร อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและมีพื้นที่ราบบริเวณหุบเขา มีที่ราบลุ่มตามไหล่เขา ลำห้วยที่สำคัญ คือ ลำห้วยแม่เตียน ลำห้วยแม่แฮ ลำห้วยห้วยเย็น ลำห้วยห้วยขมิ้น มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 990-1,400 เมตร พื้นที่รวม 20,625 ไร่ ประกอบด้วย พื้นที่ป่าอนุรักษ์ 9,981 ไร่ พื้นที่เกษตร 9,853 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัยและสาธารณะ 791 ไร่ ครอบคลุมชุมชน 14 หมู่บ้าน ใน 3 ตำบล ประชากร 3 ชาติพันธุ์ จำนวนรวม 781 ครัวเรือน 4,441 ราย ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง 403 ครัวเรือน กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง 373 ครัวเรือน และกลุ่มชาติพันธุ์จีนยูนนาน 5 ครัวเรือน (ข้อมูล ปี พ.ศ. 2563) นับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 หมู่บ้านและประชากรในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ ปี พ.ศ. 2563

ลำดับ	หมู่บ้าน	หมู่ที่	ตำบล	ระดับ ความสูง (เมตร)	จำนวน ครัวเรือน	จำนวน ประชากร	กลุ่ม ชาติพันธุ์
1	แม่เตียน	18	แม่วิน	992	61	330	กะเหรี่ยง
2	ขุนแม่เตียน	18	แม่วิน	1,048	4	32	กะเหรี่ยง
3	ป่าไผ่	13	แม่วิน	1,062	48	322	ม้ง
4	ห้วยขมิ้นใน	17	แม่นาจ	1,167	76	320	กะเหรี่ยง
5	แม่แฮน้อย	3	แม่นาจ	1,192	32	122	กะเหรี่ยง
6	แม่แฮเหนือ	3	แม่นาจ	1,196	144	540	กะเหรี่ยง จีนยูนนาน
7	ป่าเกี๊ยะ	17	แม่นาจ	1,200	62	235	กะเหรี่ยง
8	ม่อนยะเหนือ	13	แม่วิน	1,211	92	693	ม้ง
9	ห้วยขมิ้นนอก	17	แม่นาจ	1,229	29	82	กะเหรี่ยง
10	ม่อนยะกลาง	13	แม่วิน	1,274	22	135	ม้ง
11	ห้วยหอย	19	แม่นาจ	1,277	74	470	ม้ง
12	ม่อนยะใหม่	13	แม่วิน	1,297	29	242	ม้ง
13	ม่อนยะใต้	13	แม่วิน	1,316	19	236	ม้ง
14	ห้วยน้ำจาง	6	บ่อแก้ว	1,374	89	682	ม้ง
รวม	14 หมู่บ้าน		3 ตำบล		781	4,441	3 ชาติพันธุ์

ในอดีตชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอประกอบอาชีพทำนาและทำไร่เลื่อนลอย ปลูกฝิ่นประมาณ 1,267 ไร่ นอกจากนั้นเกษตรกรยังปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด และเลี้ยงสัตว์ มักอพยพ เคลื่อนย้ายหาที่เพาะปลูกใหม่ เพื่อต้องการความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยบุกรุกเผาถางป่าไม้ทุกปี ความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจน ผลิตอาหารไม่เพียงพอแก่การบริโภค ไม่มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับ พื้นที่ราบหรือเชื่อมระหว่างหมู่บ้านมีความยากลำบาก ในปี พ.ศ. 2521 พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านใกล้เคียง บ้านแม่แฮเหนือ คือบ้านห้วยข้าวลีบ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชดำริให้พัฒนาอาชีพของประชากรชาวเขาหมู่บ้านแม่แฮเหนือและหมู่บ้านใกล้เคียง หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ผู้อำนวยการโครงการหลวง มอบให้สำนักเกษตรภาคเหนือ สำนักงาน ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้ดำเนินงาน “โครงการหลวงแม่แอ” ร่วมกับโครงการหลวง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ”

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ ส่งเสริมอาชีพให้เกษตรกรในการเพาะปลูกพืชผักภายใต้ ระบบมาตรฐานอาหารปลอดภัย ได้แก่ ระบบมาตรฐานการเพาะปลูกพืชที่ดี (GAP) ส่งเสริมการปลูก ไม้ผลและกาแฟ เพื่อสร้างรายได้ที่มั่นคงและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแก่เกษตรกร นอกจากนี้ยังส่งเสริม กระบวนการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลูกป่าชาวบ้าน ตามแนวพระราชดำริป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง การปลูกหญ้าแฝกเพื่อลดการพังทลายของดิน การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของคนและชุมชน โครงการหมู่บ้านปลอดยาเสพติด

การพัฒนาสุขอนามัยและสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชนชาวเขา การรวมกลุ่มจัดตั้งสหกรณ์การเกษตร และกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ ตลอดจนเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรที่สูงแก่นักเรียน นักศึกษา เกษตรกร และผู้สนใจทั่วไป โดยมีผลการดำเนินงาน ดังนี้

- (1) ด้านการส่งเสริมอาชีพประชากรประกอบอาชีพภาคการเกษตรเป็นหลัก พืชที่ปลูก มีทั้งพืชผัก เช่น ผักกาดหอมห่อ ผักกาดขาวปลี กะหล่ำ และไม้ผล เช่น พลับ สตรอว์เบอร์รี เครปูกัสเบอร์รี นอกจากนี้ยังมีอาชีพรอง คือ ค้าขายและรับจ้างทั่วไป การปลูกพืช ผลผลิตหลัก คือ ผักกาดหอมห่อและพลับ ส่วนผลผลิตรอง ได้แก่ ผักกาดขาวปลี คอสลัด สตรอว์เบอร์รี เครปูกัสเบอร์รี ทั้งนี้มีเกษตรกรที่เข้าร่วมงาน ส่งเสริมอาชีพภาคการเกษตร ได้แก่ พืชผัก ไม้ผล และกาแฟ กับโครงการหลวง จำนวน 614 ราย ดังตารางที่ 3
- (2) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย ถนนคอนกรีต ระบบไฟฟ้าของการไฟฟ้า ส่วนภูมิภาค 14 หมู่บ้าน น้ำบาดาล 5 หมู่บ้าน ประปาภูเขา 14 หมู่บ้าน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 1 หมู่บ้าน แต่ขาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในฤดูแล้ง 4 หมู่บ้าน เนื่องจากแหล่งต้นน้ำธรรมชาติไม่เพียงพอ
- (3) ด้านสังคม เกษตรกรมีการรวมกลุ่ม จำนวน 7 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน

ตารางที่ 3 จำนวนเกษตรกรที่เป็นสมาชิกศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

ลำดับ	ประเภท/ชนิดพืช	จำนวน (ราย)
1	พืชผัก ได้แก่ ผักกาดหอมห่อ ผักกาดขาวปลี กะหล่ำปลี กะหล่ำปลีแดง บิทรูท พาร์สเลย์ ชูกินี คอสลัด โอ๊คลีฟแดง โอ๊คลีฟเขียว เรดคออลรัล ฟิลเลย์ไอซ์เบิร์ก ผักกาดหอมใบแดง ต้นหอมญี่ปุ่น ผักกาดกวางตุ้งต้น	469
2	ไม้ผล ได้แก่ สตรอว์เบอร์รี องุ่น พลับ พลัม บ๊วย สาลี่ เครปูกัสเบอร์รี อะโวคาโด เสาวรส	122
3	กาแฟอาราบิก้า	23
รวมทั้งสิ้น		614

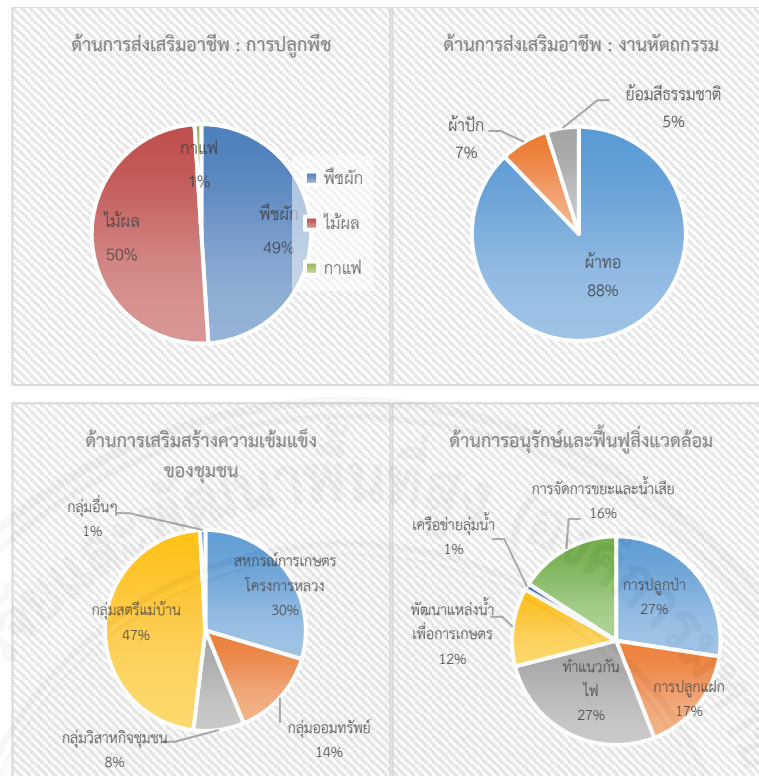
4.2.2 ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าประสงค์ 1.1 ขจัดความยากจนขั้นรุนแรงของประชาชน

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายที่ 1 : ขจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ ประกอบด้วย 7 เป้าประสงค์ การศึกษาในครั้งมุ่งศึกษาเป้าประสงค์ 1.1 ภายในปี พ.ศ. 2573 ขจัดความยากจนรุนแรงทั้งหมด ซึ่งในปัจจุบันวัดจากคนที่มีความยากจนรายวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐต่อวัน โดยเลือกศึกษาในชุมชนกะเหรี่ยงในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดบนพื้นที่สูง โดยการสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวน 143 ราย ในบ้านแม่แฮเหนือ บ้านแม่แฮน้อย บ้านห้วยขมิ้นใน บ้านห้วยขมิ้นนอก บ้านป่าเกี๊ยะใน และบ้านป่าเกี๊ยะน้อย

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอายุ 21-50 ปี คิดเป็น 79% โดยส่วนใหญ่ 64% นับถือศาสนาพุทธ และ 36% นับถือศาสนาคริสต์ คราวเรือนส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิก 4 คน (32%) รองลงมา คือ 6 คน (23%) แบ่งเป็นเพศชาย 51% และเพศหญิง 49% สมาชิกในครัวเรือน 74% ได้รับความศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (26% เท่ากัน) ระยะเวลาการเข้าร่วมงานส่งเสริม อาชีพภาคการเกษตรและส่งผลผลิตผ่านฝ่ายตลาดโครงการหลวงหรือเป็นสมาชิกโครงการหลวง ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 6-10 ปี คิดเป็น 38% รองลงมา คือ 1-5 ปี คิดเป็น 21% สำหรับการเข้าร่วมงานส่งเสริมด้านอื่นๆ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 6-10 ปี คิดเป็น 34% รองลงมา คือ 11-15 ปี คิดเป็น 22% ดังตารางที่ 4 งานพัฒนาของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการส่งเสริมอาชีพ ประกอบด้วย การปลูกพืช การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเป็นสหกรณ์การเกษตรโครงการหลวง กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้าน ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการปลูกป่า การปลูกแฝก การทำแนวกันไฟ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เครือข่ายลุ่มน้ำ การจัดการขยะและน้ำเสีย ดังแผนภูมิที่ 2

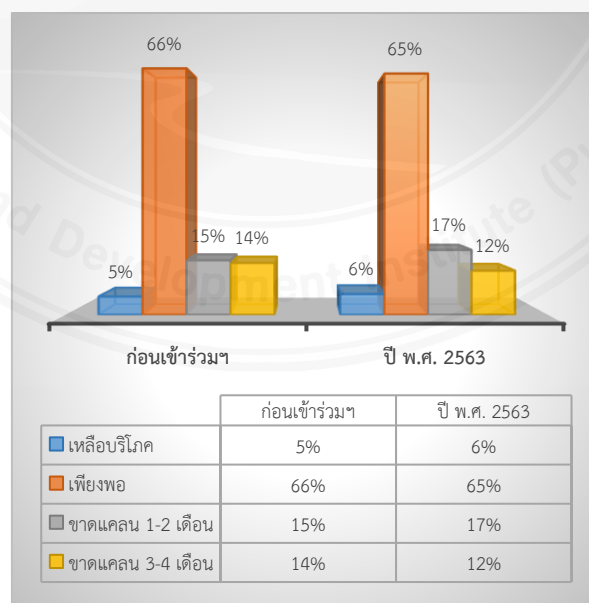
ตารางที่ 4 ระดับการศึกษาของครัวเรือนตัวอย่างและระยะเวลาการเข้าร่วมงานพัฒนากับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

ระดับการศึกษา	สัดส่วนครัวเรือน (%)	สัดส่วนสมาชิกโครงการหลวง (%)	สัดส่วนการร่วมกิจกรรมกลุ่มส่งเสริมอื่นๆ (%)	ระยะเวลา (ปี)
ไม่ได้รับการศึกษา	22	21	18	1-5 ปี
ยังไม่เข้าเรียน	4	38	34	6-10 ปี
ได้รับการศึกษา	74	13	22	11-15 ปี
- อนุบาล	6	15	11	16-20 ปี
- ประถมศึกษา	26	13	15	20 ปีขึ้นไป
- มัธยมศึกษา	26			
- ปวช.	2			
- ปวส.	1			
- ปริญญาตรี	12			
- ปริญญาโท	1			

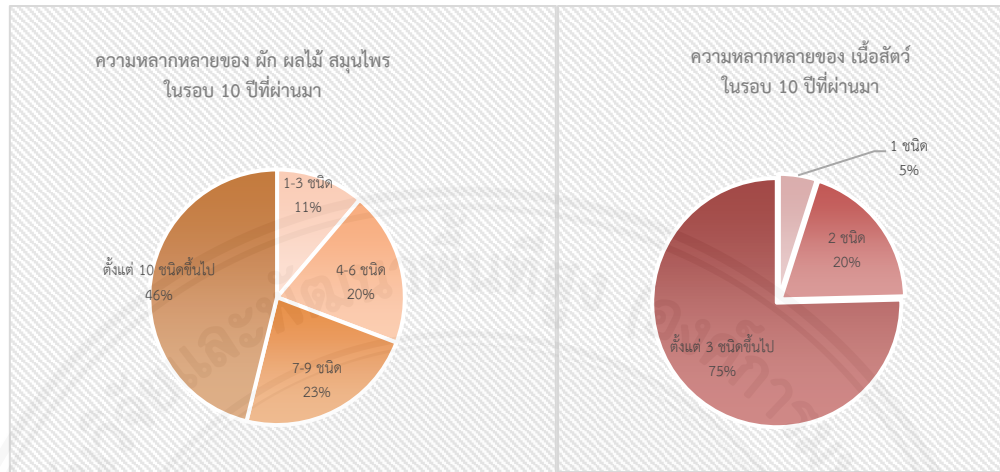
แผนภูมิที่ 2 สัดส่วนครัวเรือนที่เข้าร่วมงานส่งเสริมกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

(1) ความมั่นคงด้านอาหาร โดยภาพรวมครัวเรือนมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมงานส่งเสริม พบว่า ในปี พ.ศ. 2563 ครัวเรือนร้อยละ 71 สามารถรักษาความสามารถในการผลิตมีข้าวที่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปีและบางครัวเรือนมีข้าวเหลือบริโภค และครัวเรือนร้อยละ 17 ขาดแคลนข้าวที่ปลูกเองได้ลดลงเหลือ 1-2 เดือน ดังแผนภูมิที่ 3

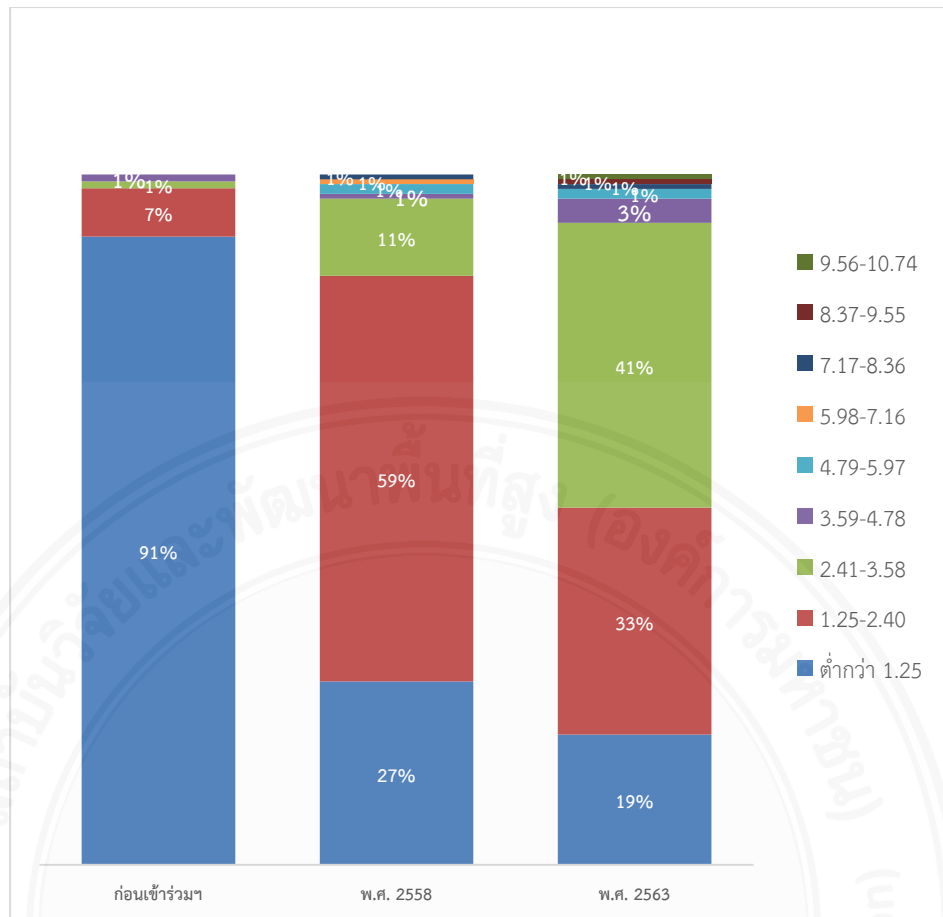
แผนภูมิที่ 3 สัดส่วนความมั่นคงด้านอาหาร (ข้าว) ของครัวเรือนตัวอย่างก่อนและหลังเข้าร่วมงานพัฒนากับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

(2) ความหลากหลายของอาหารในรอบ 10 ปี พบว่าครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารประเภทพืชผัก ผลไม้ สมุนไพร ที่หลากหลายตั้งแต่ 10 ชนิดขึ้นไป คิดเป็น 46% และมีเนื้อสัตว์บริโภคตั้งแต่ 3 ชนิดขึ้นไป คิดเป็น 75% ดังแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 สัดส่วนความหลากหลายของอาหารในรอบ 10 ปี ของครัวเรือนตัวอย่าง ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

(3) ด้านรายได้ ตามเป้าหมายย่อย 1.1 จัดความยากจนขึ้นรุนแรงของประชาชนในทุกพื้นที่ให้หมดไปภายใน ปี พ.ศ. 2573 ซึ่งปัจจุบันความยากจนวัดจากคนที่มีความใช้จ่ายรายวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ จากผลการศึกษาพบว่าสัดส่วนของครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ เมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวงที่มีครัวเรือนตัวอย่าง 91% มีรายได้ต่อคนต่อวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และมีเพียง 9% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ หลังเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวง จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2558 ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยครัวเรือนตัวอย่าง 73% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นเป็น 81% ประกอบด้วยรายได้ในช่วง 1.25-2.40 (33%) 2.41-3.58 (41%) 3.59-4.78 (3%) 4.79-5.97 (1%) 7.17-8.36 (1%) 8.37-9.55 (1%) และ 9.56-10.74 (1%) โดยสัดส่วนครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ 2.41-3.58 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนต่อวัน คิดเป็น 41% ดังแผนภูมิที่ 5 ซึ่งสูงกว่าที่รายงานในมูลนิธิโครงการหลวง (ม.ป.ป.) ที่เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 2.91 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนต่อวัน ทั้งนี้เนื่องจากในรายงานของมูลนิธิโครงการหลวงเป็นรายได้เฉพาะส่วนที่เกษตรกรส่งผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจำหน่ายผ่านฝ่ายตลาดโครงการหลวง แต่รายได้จากการสัมภาษณ์เป็นรายได้รวมของเกษตรกรทั้งจากการจำหน่ายผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ผ่านฝ่ายตลาดโครงการหลวงจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชน จำหน่ายเองภายในชุมชน และรายได้จากแหล่งอื่น เช่น เงินเดือน รับจ้าง ค่าขาย เป็นต้น โดยแหล่งที่มาหลักของรายได้ คือ ผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ พืชผัก ไม้ผล ข้าว ไม้ดอก ตามลำดับ และจากการสำรวจความพึงพอใจต่อรายได้ พบว่าก่อนเข้าร่วมงานพัฒนา ผู้ให้สัมภาษณ์ 72% มีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด-น้อย และหลังเข้าร่วมงานพัฒนา (ปี พ.ศ. 2563) มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง-มาก คิดเป็น 87% และมากที่สุดคิดเป็น 3% ทั้งนี้รายได้ที่จำแนกตามกลุ่มบ้านที่เป็นพื้นที่ศึกษามีรายละเอียด แสดงในแผนภูมิที่ 5

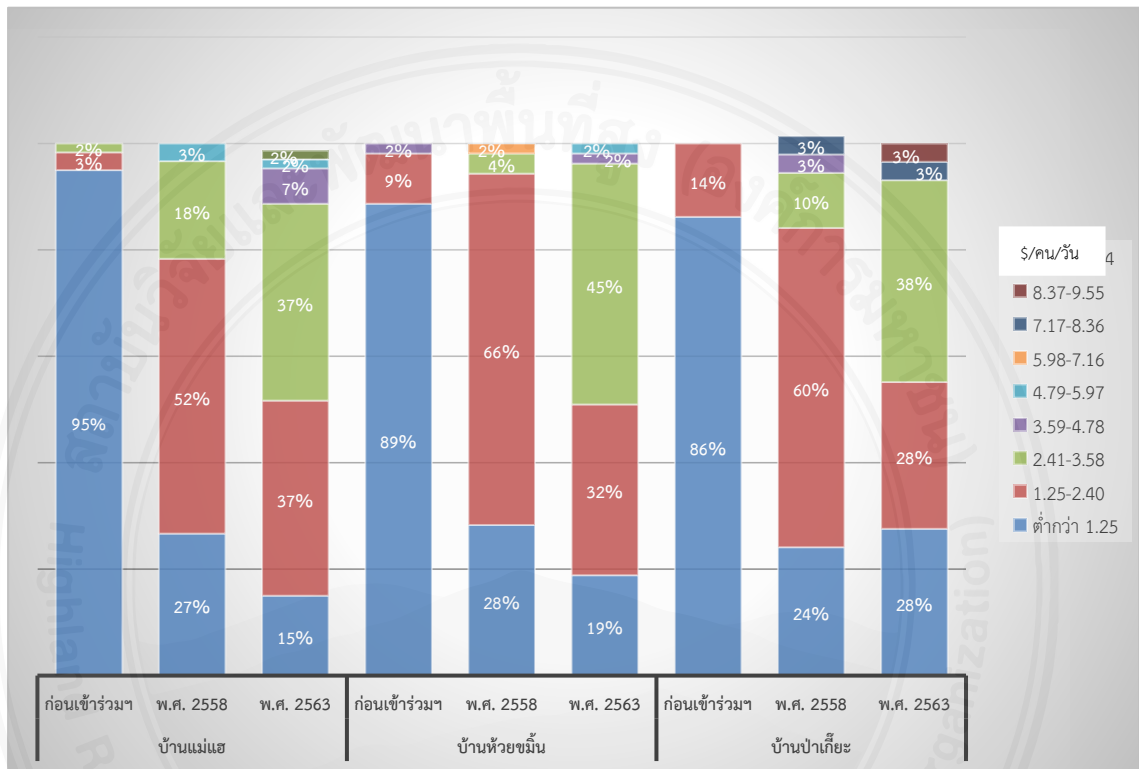

แผนภูมิที่ 5 การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ของครัวเรือนตัวอย่างก่อนและหลัง (พ.ศ. 2558 และ พ.ศ. 2563) เข้าร่วมงานพัฒนากับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

- บ้านแม่แฮ ก่อนเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวงครัวเรือนตัวอย่าง 95% มีรายได้ต่อคนต่อวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และมีเพียง 5% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ หลังเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวง จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2558 ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนตัวอย่าง 73% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นเป็น 85% ประกอบด้วย รายได้ในช่วง 1.25-2.40 (37%) 2.41-3.58 (37%) 3.59-4.78 (7%) 4.79-5.97 (2%) และ 9.56-10.74 (2%) โดยสัดส่วนครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ 1.25-2.40 และ 2.41-3.58 ดอลลาร์สหรัฐ มีสัดส่วนเท่ากันที่ 37%

- บ้านห้วยขมิ้น ก่อนเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวงครัวเรือนตัวอย่าง 89% มีรายได้ต่อคนต่อวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และมีเพียง 11% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ หลังเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวง จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2558 ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนตัวอย่าง 72% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นเป็น 81% ประกอบด้วย รายได้ในช่วง 1.25-2.40 (32%) 2.41-3.58 (45%) 3.59-4.78 (2%) และ 4.79-5.97 (2%) โดยสัดส่วนครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ 2.41-3.58 ดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็น 45%

- บ้านป่าเกี๊ยะ ก่อนเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวงครัวเรือนตัวอย่าง 86% มีรายได้ต่อคนต่อวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และมีเพียง 14% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ หลังเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวง จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2558 ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้น โดย 76% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และปี พ.ศ. 2563 ลดลงเล็กน้อยเหลือ 72% ประกอบด้วย รายได้ในช่วง 1.25-2.40 (28%) 2.41-3.58 (38%) 7.17-8.36 (3%) และ 8.37-9.55 (3%) โดยสัดส่วนครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ 2.41-3.58 ดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็น 38%

แผนภูมิที่ 6 การเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ของครัวเรือนตัวอย่างก่อนและหลังเข้าร่วมงานพัฒนากับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ (จำแนกตามหมู่บ้าน)

ภาพที่ 3 การสัมภาษณ์ผู้นำเกษตรกรและหัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

4.2.3 ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

- (1) การเลือกชนิดพืชทางเลือกที่เหมาะสมกับพื้นที่
- (2) การตลาดของผลผลิตที่หลากหลาย
- (3) องค์ความรู้จากงานวิจัยที่ได้รับการทดสอบในศูนย์ฯ/แปลงเกษตรกรก่อนการส่งเสริม
- (4) การพัฒนาเกษตรกรผู้นำและกลุ่มสหกรณ์ที่เข้มแข็ง
- (5) การจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนหรือการเข้าถึงแหล่งทุน
- (6) การตั้งสำนักงานใกล้ชิดชุมชนและมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมที่มีความรู้และสามารถแก้ปัญหาให้เกษตรกรได้ทันที
- (7) การกระจายการพัฒนาที่ทั่วถึงและเท่าเทียมทุกกลุ่มบ้าน
- (8) การสร้างความไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกร
- (9) การบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงาน ผลสัมฤทธิ์การพัฒนาก่อให้เกิดแหล่งเรียนรู้ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ครอบคลุมการสร้างอาชีพจากพืชทางเลือกที่หลากหลาย ระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่

4.3 การยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวงเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 5 ความเท่าเทียมระหว่างเพศ

ในปี พ.ศ. 2564-2565 ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนในชุมชนโครงการหลวง ครอบคลุมกลุ่มสตรี 7 ชชาติพันธุ์ ประกอบด้วย กะเหรี่ยง ม้ง คนเมือง ลาหู่ อาข่า จีนยูนนาน และเมี่ยน ในสถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 12 แห่ง ได้แก่ อินทนนท์ ขุนวาง แม่แฮ แม่พะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยโป่ง ห้วยน้ำขุน ผาตั้ง ปิงค่า และพระบาทห้วยต้ม เกี่ยวกับบทบาทในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน การเข้าถึงบริการของรัฐ การยอมรับของชุมชน และความสอดคล้องกับเป้าหมาย SDG ที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ รวมทั้งข้อเสนอแนะเพื่อยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวง ที่ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักสูตรรวมเพื่อการเสริมสร้างความรู้และทักษะของสตรีสำหรับทุกสถานีฯ/ศูนย์ฯ โดยมีการจัดลำดับ

ความสำคัญ ดังนี้ (1) การพัฒนาความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสื่อออนไลน์ เพื่อนำความรู้มาใช้ในการยกระดับการผลิตและการตลาดแบบใหม่ (2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการกลุ่มสตรีที่มีอยู่เดิม (3) การพัฒนาทักษะการพูด การนำเสนอในที่สาธารณะ และเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ (4) การส่งเสริมให้เยาวชนสตรีได้รับทุนการศึกษาเพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และ (5) การจัดตั้งสภาเครือข่ายสตรีในพื้นที่โครงการหลวง และส่วนที่ 2 คือหลักสูตรเฉพาะที่เหมาะสมกับกลุ่มสตรีที่มีบริบทพื้นที่แตกต่าง ดังแสดงในตารางที่ 5 (ณัฐวรรณ และคณะ, 2564)

ตารางที่ 5 กิจกรรมเสริมสร้างความรู้และทักษะของสตรีในชุมชนโครงการหลวง

ด้าน	กิจกรรม	สถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
อาชีพ	1. การสนับสนุนองค์ความรู้/ทักษะอาชีพการปลูกพืชทางเลือกที่ใช้น้ำน้อย	แม่แพะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยโป่ง ห้วยน้ำขุ่น ผาตั้ง ปังค่า พระบาทห้วยต้ม
	2. การส่งเสริมให้กลุ่มสตรีเข้าถึงแหล่งทุน (ที่ไม่ใช่สินเชื่อ) จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เพื่อลงทุนในการพัฒนาโครงการ/ธุรกิจของกลุ่ม	อินทนนท์ แม่แพะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยโป่ง ห้วยน้ำขุ่น ผาตั้ง ปังค่า พระบาทห้วยต้ม
	3. การสนับสนุนความรู้ระบบตลาดออนไลน์ ให้เชื่อมโยงกับตลาดต่างประเทศ	แม่แพะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยโป่ง ห้วยน้ำขุ่น ผาตั้ง ปังค่า พระบาทห้วยต้ม
แปรรูปและหัตถกรรม	4. การพัฒนางานหัตถกรรมที่ตอบโจทย์กลุ่มผู้บริโภคที่หลากหลาย การออกแบบให้ทันสมัย เทคนิคการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ ให้ติดทนนาน รวมถึงการใช้เทคโนโลยียกระดับสินค้าหัตถกรรม	อินทนนท์ ขุนวาว แม่แฮ แม่แพะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยน้ำขุ่น ผาตั้ง ปังค่า พระบาทห้วยต้ม
	5. การสนับสนุนการยกระดับผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีตราสินค้าและการออกแบบบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงการแปรรูปอาหารจากผลผลิตการเกษตร	แม่แพะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยโป่ง ห้วยน้ำขุ่น ผาตั้ง ปังค่า
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	6. การอนุรักษ์ พันธุ์ และสืบทอดภูมิปัญญา/ประเพณี/วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น อาหาร จักสาน พืชท้องถิ่น พืชสมุนไพร การแต่งกาย ฯลฯ	ทุกสถานีฯ/ศูนย์ฯ
ผู้สูงอายุ	7. การส่งเสริมอาชีพ/ทางเลือกสร้างรายได้ที่หลากหลายและครอบคลุมกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น การเพาะเห็ด งานประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง	แม่แพะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยน้ำขุ่น ผาตั้ง ปังค่า

ด้าน	กิจกรรม	สถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง
โภชนาการ	8. การสนับสนุนองค์ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งโปรตีนทางเลือกที่หลากหลาย มีคุณภาพ และมีคุณค่าทางโภชนาการ โดยเป็นทั้งผู้ปลูกและผู้แปรรูปอาหาร	พระบาทห้วยต้ม
เครือข่ายการเรียนรู้	9. การสนับสนุนการสร้างเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และสินค้าของเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือผลิตภัณฑ์แบบเดียวกัน	ทุกสถานีฯ/ศูนย์ฯ
สุขภาวะครัวเรือน	10. การเสริมสร้างความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน	แม่แพะ แม่สาใหม่ ห้วยลึก ป่าเมี่ยง ห้วยโป่ง ห้วยน้ำขุ่น ผาตั้ง ปิงค่า พระบาทห้วยต้ม
	11. การเสริมสร้างความรู้เรื่องการจัดการสุขอนามัยในครัวเรือนและการจัดการขยะ	ทุกสถานีฯ/ศูนย์ฯ

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ได้ดำเนินการทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวง ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ ร่วมกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงนาร่อง คือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้มและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง โดยมีกระบวนการพัฒนาประกอบด้วย (1) การคัดเลือกกลุ่มสตรีเป้าหมาย (2) การคัดเลือกกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาของศูนย์ฯ (3) การดำเนินกิจกรรมเพื่อการยกระดับบทบาทสตรี และ (4) การประเมินการเปลี่ยนแปลงของบทบาทสตรีกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ทำให้การทดสอบมีความล่าช้า จึงสามารถรายงานผลที่ครอบคลุมกระบวนการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย กิจกรรม และความก้าวหน้าการดำเนินกิจกรรม ในส่วนของผลการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรี จะสามารถสรุปในการศึกษาต่อเนื่องในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

4.3.1 การสนับสนุนองค์ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งโปรตีนทางเลือกที่หลากหลาย

ณ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน

ชุมชนกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้มเป็นชุมชนที่ไม่บริโภคนเนื้อสัตว์ ชุมชนบริโภคผักและโปรตีนจากพืชเป็นหลัก การวิจัยในระยะที่ผ่านมาพบว่าสตรีในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม มีบทบาทในระดับสูงมากในการคัดเลือกอาหารของครัวเรือน ศูนย์ฯ พระบาทห้วยต้มจึงคัดเลือกกิจกรรมการสนับสนุนองค์ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งโปรตีนทางเลือกที่หลากหลาย

การศึกษาศานาการณ์ด้านอาหารในชุมชนพระบาทห้วยต้ม พบว่า อาหารประกอบด้วย (1) อาหารแปรรูป ได้แก่ เต้าหู้โดยมีแหล่งผลิตในชุมชนจำนวน 2 แห่ง ถั่วเน่าที่ครัวเรือนผลิตเอง และบางส่วนจำหน่ายในชุมชน โปรตีนเกษตรที่ซื้อจากตลาดในอำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน กากน้ำเต้าหู้ซื้อจากแหล่งผลิตเต้าหู้ในชุมชน (2) ถั่ว ประกอบด้วย ถั่วเหลืองซื้อจากจังหวัดตาก ถั่วเขียวที่ปลูกเองในพื้นที่ และถั่วรอดที่ปลูกร่วมกับข้าวไร่และข้าวโพด (3) พืชผักสวนครัว ได้แก่ ผักกาด กะเพรา ผักบุ้ง ผักชี พักทอง พริก ผักไชยา ถั่วพลู กระเจี๊ยบเขียว เป็นต้น เนื่องจากแหล่งโปรตีนจากพืชหลัก คือ

ถั่วเหลืองแต่ชุมชนนำเข้ามาจากจังหวัดตากที่อาจมีการปนเปื้อนสารเคมีเกษตร เพื่อเป็นการส่งเสริมการผลิตวัตถุดิบถั่วเหลืองในพื้นที่ที่มีความปลอดภัย จึงนำไปสู่การปลูกทดสอบถั่วเหลือง ซึ่งในอดีตชุมชนเคยปลูกถั่วเหลืองแต่ได้ผลผลิตน้อย

ผลการสนับสนุนองค์ความรู้ให้แก่สตรีที่สนใจเข้าร่วมการปลูกทดสอบถั่วเหลือง จำนวน 2 คน คือ นางนันทา ชูทรัพย์เจริญ และนางสมร พงษ์ประทุมพร พิกัดแปลง 47Q495793 UTM1954089 ระดับความสูง 540 เมตรจากระดับน้ำทะเล โดยองค์ความรู้จากงานวิจัย สวพส. โดยคำแนะนำของ นายอดิเรก ปัญญาลือ นักวิจัย สวพส. ในวันที่ 8 สิงหาคม 2565 หลังปลูกทดสอบประมาณ 7-10 วัน พบอัตราการงอกประมาณ 95% แต่ถูกไถของเพื่อนบ้านจิกกินยอดเหลืออัตราการงอกประมาณ 5% ได้ปลูกซ่อม ในวันที่ 19 สิงหาคม 2565 ลดพื้นที่จาก 3 ไร่เหลือ 2 ไร่ พร้อมทั้งล้อมรั้วป้องกันไก่เข้า

หลังปลูกทดสอบ 67 วัน พบว่าต้นถั่วเหลืองมีการเจริญเติบโตดี พบศัตรูพืชรบกวน ได้แก่ หนอนกินใบและหนอนม้วนใบ เริ่มเข้ากินใบถั่วเหลือง เจ้าของแปลงจัดการโดยการเด็ดใบและทำลาย หนอนเมื่อสำรวจพบ ทั้งนี้หนอนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเดียวกับหนอนเจาะฝักถั่ว ซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของถั่วใน ระยะติดฝัก จึงแนะนำให้กลุ่มสตรีพินยากลุ่มไตรอะโซฟอส 40%EC อัตราตามฉลากข้างขวด ประมาณ 1-2 ครั้งห่างกัน 7-10 วัน และห้ามพ่นก่อนเก็บเกี่ยว 14 วัน ตามคำแนะนำของนายอดิเรก ปัญญาลือ นักวิจัย สวพส. และเอกสารวิชาการคำแนะนำการป้องกันกำจัดแมลง-ศัตรูสำคัญ อย่างปลอดภัย จากงานวิจัย 2563 ของกรมวิชาการเกษตร

สำหรับการเก็บเกี่ยว ปกติถั่วเหลืองมีอายุเก็บเกี่ยว 90-120 วัน ต้นถั่วเหลืองจะแห้ง เมล็ดข้างในแข็ง บีบหรือกดไม่ค่อยได้ ทั้งนี้เกษตรกรได้เก็บเกี่ยวผลผลิต เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2565 อายุเก็บเกี่ยว 93 วันหลังปลูกทดสอบ ต้นถั่วเหลืองส่วนใหญ่แห้ง แต่เมล็ดยังค่อนข้างนุ่ม บีบและกดง่าย ความชื้นสูง แต่จำเป็นต้องเก็บเกี่ยวแล้วนำมาตากแดดไล่ความชื้นแทน เพราะในช่วงดังกล่าวมีพยากรณ์ว่าฝนจะตก จึงแนะนำให้ นำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ตากแดดเพื่อไล่ความชื้น เมื่อแห้งดีแล้ว สังเกตจากการตีแล้วเมล็ดหลุดได้ง่าย ค่อยตีและชั่งน้ำหนักเมล็ด เพื่อนำมาคำนวณ ต้นทุนและผลตอบแทนต่อไป

นอกจากนี้ยังได้ร่วมกับสตรีวางแผนแปรรูปถั่วเหลืองจากผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จากแปลง ทดสอบ ที่สามารถแปรรูปได้หลายอย่าง เช่น ถั่วเน่า น้ำเต้าหู้ เต้าหู้ก้อน ฟองเต้าหู้ ปลาเจ กะปิเจ เป็นต้น ทั้งนี้สตรีเจ้าของแปลงมีความรู้และมีอุปกรณ์สำหรับทำเต้าหู้ก้อน ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดา คือ คุณพ่อจะโพ อาจหาญเจริญกิจ

ภาพที่ 4 การประชุมคัดเลือกพืชทางเลือกเป็นแหล่งโปรตีน

ภาพที่ 5 การปลูกทดสอบถั่วเหลืองร่วมกับสตรี

ภาพที่ 6 ผลผลิตถั่วเหลืองและการฟื้นฟูภูมิปัญญาการผลิตเต้าหู้ก้อน

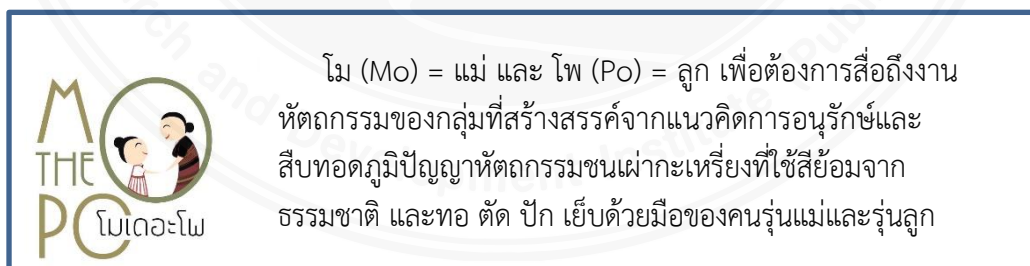
4.3.2 การยกระดับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของกลุ่มสตรีในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม

กลุ่มวิสาหกิจหัตถกรรมกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์บ้านห้วยต้ม ได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ในปี พ.ศ. 2551 เพื่อรวมกลุ่มสตรีที่มีความสนใจในการสร้างรายได้เสริมนอกภาคการเกษตรด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทอผ้า ซึ่งปกติช่วงเวลาวางหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว สตรีชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จะทอผ้าสำหรับใส่ในครัวเรือน ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจฯ มีสมาชิก 35 คนเป็นผู้หญิง 97% และผู้ชาย 3% ประกอบด้วยคนในชุมชนบ้านห้วยต้ม 20 คนและคนชุมชนใกล้เคียงในอำเภอถ้ำ 15 คน สมาชิกกลุ่มมีความหลากหลายของช่วงอายุตั้งแต่ 15-65 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ 80% อยู่ในช่วงอายุ 35-50 ปี โดยกลุ่มคนแต่ละช่วงอายุมีวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วมเป็นสมาชิกที่คล้ายคลึงกัน คือเพื่อต้องการสร้างรายได้เสริมให้ครอบครัว แต่มีจุดเน้นที่ต่างกัน โดยกลุ่มเยาวชนจะรับงานไปทำช่วงวันหยุดหรือปิดเทอมเพื่อเป็นทุนการศึกษา กลุ่มผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์เพื่อความสุขทางใจ ความรู้สึกมีคุณค่าที่มีงานและมีรายได้ กลุ่มสตรีหลังคลอดลูกหรือเฝ้าคนในครอบครัวยามเจ็บป่วย กลุ่มสตรีผู้ด้อยโอกาส

หรือผู้พิการ มีรายได้ช่วงที่ทำงานหลักไม่ได้ สมาชิกส่วนใหญ่จะรับงานเป็นไปทำที่บ้าน โดยมีสมาชิกหลัก 5 คนที่คอยติดตามและตรวจสอบคุณภาพชิ้นงานก่อนส่งให้ลูกค้า ทั้งนี้นอกจากการดำเนินงานของกลุ่มจะช่วยสร้างงานและรายได้ให้สตรีภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงแล้ว ยังมีการสร้างงานและรายได้ให้กลุ่มสตรีทอผ้า อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยการสั่งผ้าทอเป็นผืนด้วยกี่เมือง ซึ่งมีหน้ากว้างของผ้าทอมากกว่าการทอจากกี่เอว

ผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ได้แก่ เสื้อผ้า กระเป๋า หมวก ผ้าพันคอ พวงกุญแจ โดยจำหน่ายผ่านตลาดโครงการหลวง (ศูนย์หัตถกรรมโครงการหลวง) เป็นหลัก คิดเป็น 90% ส่วนอีก 10% เป็นลูกค้ารายเดิมหรือลูกค้าจากออนไลน์ ปัจจุบันอยู่ระหว่างการยื่นเรื่องขอจดทะเบียนการค้า “โมเดอะโพ” จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของธุรกิจในด้านคน ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจฯ มีประสบการณ์ ทักษะ และฝีมือในงานปักที่ละเอียด แต่มีเพียงประธานกลุ่มที่สามารถออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ตามความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยได้ ด้านการตลาด มีแหล่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์หลักคือโครงการหลวง ซึ่งจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ที่ผ่านมา ส่งผลให้รายได้ของกลุ่มลดลงประมาณ 50% ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม ยังไม่มีระบบการจัดทำบัญชีธุรกิจของกลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นการจดใส่สมุด ดังนั้น จึงกำหนดเป้าหมายการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจฯ ด้วยการสนับสนุนความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสื่อออนไลน์ เพื่อนำความรู้มาใช้ในการยกระดับการผลิตและการตลาดแบบใหม่ รวมถึงการจัดการบัญชีธุรกิจของกลุ่ม

ปัญหาสำคัญอีกประการที่ทำให้สินค้าหัตถกรรมบนพื้นที่สูงไม่เป็นที่สนใจของลูกค้า คือ สินค้าหัตถกรรมบนพื้นที่สูงมีราคาสูงเมื่อเทียบกับสินค้าลักษณะคล้ายกันที่วางจำหน่ายตามตลาดทั่วไปหรือตลาดออนไลน์ เนื่องจากการขาดการสื่อสารหรือการประชาสัมพันธ์ถึงเรื่องราวและที่มาของวัตถุดิบ/สินค้า ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาและการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงขั้นตอนการย้อม ทอ ตัด ปัก และเย็บด้วยมือที่ต้องอาศัยความชำนาญและความประณีต นอกจากนี้ตราสินค้าใช้ภาษากะเหรี่ยงที่ทำให้ผู้ซื้อไม่สามารถเข้าใจถึงความหมายได้ จึงได้แนะนำให้กลุ่มสร้างความโดดเด่นของผลิตภัณฑ์โดยการอธิบายถึงที่มาและความสัมพันธ์กับตราสินค้า ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 การเพิ่มคุณค่างานหัตถกรรมด้วยเรื่องราว

ภาพที่ 8 การระดมความคิดร่วมกับกลุ่มสตรีในการเพิ่มคุณค่างานหัตถกรรม

4.3.3 การพัฒนาบทบาทสตรีในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนป่าเมี่ยง

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนป่าเมี่ยงมีสตรีที่เป็นแกนนำในการรวบรวมข้อมูล คือ นางสาวไกรสร แก้วพรหม อายุ 56 ปี เกษตรกรบ้านปางบง ซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุในช่วงที่เชื่อมต่อของคน 2 รุ่น คือ คนรุ่นปู่ย่าและคนรุ่นลูกหลาน และมีผู้รู้ให้ข้อมูล จำนวน 7 คน ประกอบด้วย

- (1) นายสุนทร คำรินทร์ อายุ 90 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้านปางบง ตำบลเทพเสด็จ
- (2) พระครูโสภณ ปุณยวัตร อายุ 63 ปี (41 พรรษา) เจ้าอาวาสวัดกำแพงหินและเจ้าคณะตำบลเทพเสด็จ-ป่าเมี่ยง
- (3) นายศรีทน หน่อคำ อายุ 65 ปี ประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้านและกรรมการวัดกำแพงหิน หมู่ 8 บ้านกำแพงหิน ตำบลเทพเสด็จ
- (4) นางสาวไกรสร แก้วพรหม อายุ 56 ปี เกษตรกรบ้านปางบง
- (5) นายรุ่งทิพย์ ปิมปา อายุ 51 ปี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 บ้านปางบง ตำบลเทพเสด็จ
- (6) นายจันทรดีบ คำรินทร์ อายุ 90 ปี หมู่ 1 บ้านปางบง ตำบลเทพเสด็จ
- (7) นางศรีไว คำจันทร์ อายุ 82 ปี หมู่ 1 บ้านปางบง ตำบลเทพเสด็จ

ภาพที่ 9 การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกับสตรีและผู้รู้
ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยงชุมชนป่าเมี่ยง

(1) ความเป็นมาของชุมชนบ้านปางบง จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส คือ นายจันทรดีบ คำรินทร์ อายุ 90 ปี สันนิษฐานว่า บ้านปางบง น่าจะเรียกเพี้ยนมาจากคำว่า ปางโปง โดยคำว่า “โปง” เป็นคำเมืองหมายถึงสภาพพื้นที่ที่มีน้ำขังขึ้นแฉะ เกิดจากตาน้ำธรรมชาติที่ผุดขึ้นมาตามพื้นดิน ในอดีตสภาพพื้นที่ป่าเมี่ยงโดยทั่วไปมีความอุดมสมบูรณ์พบสัตว์ป่าหลากหลายชนิด เช่น หมูป่า กวาง ฟาน ลิง ช้าง นาง ชะนี เม่นเล็ก นกงูม นกเงือก นกกกคำ นกกกดำ นกกกแดง ตุ่น นกขอส นกขวาน ไก่ป่า เสือดาว เสือโคร่ง ในส่วนของต้นลึงลาพบว่ามีขึ้นเองตามธรรมชาติในป่าลึก แรกเริ่มที่ชาวบ้านตั้งถิ่นฐานในพื้นที่มีสภาพเป็นป่าทึบและมีต้นเมี่ยงขึ้นอยู่ทั่วไปแต่ต้นขนาดเล็กและห่างกัน โดยลักษณะใบเมี่ยงที่พบในป่า

เขตนี้มี 2 แบบ คือ เมืองยอดแดง มีรสขมฝาด พบมากบริเวณยอดภูลังกา และเมืองยอดเขียวมีรสชาติดีกว่าใบแดง สันนิษฐานว่า สมัยก่อนน่าจะมีคนมาอาศัยอยู่และปลูกไว้ เมื่อชาวบ้านหรือคนเดินทางของในป่าผ่านต้นเมืองแล้วเด็ดใบมาชิม พบว่าต้นไหนมีรสชาติดีก็เก็บมาขยายต่อจึงทำให้ต้นเมืองในสวนส่วนใหญ่เป็นใบยอดเขียว ชาวบ้านสังเกตเห็นว่าต้นเมืองชอบแสงแดด จึงถางป่าให้โล่งเพื่อให้ต้นเมืองได้รับแสงเต็มที่เพื่อที่จะได้เก็บเมืองขายจำนวนมาก และปลูกต้นเมืองเพิ่มโดยนำเมล็ดหยอดลงไปตามพื้นที่ว่างให้งอกขึ้นเอง

(2) ในอดีตชุมชนบ้านปางบงและหมู่บ้านใกล้เคียง ดำรงชีพด้วยการเก็บเมืองและปลูกข้าวไร มีรอบหมุนเวียนพื้นที่ทุกๆ 8-10 ปี ฤดูกาลเก็บเมือง แบ่งเป็น 3 ช่วง (3 ฤดู) ช่วงแรก คือ ช่วงหลังสงกรานต์ประมาณ 15 วัน (พฤษภาคม) ช่วงสอง เริ่มในช่วงก่อนเข้าพรรษา (กรกฎาคม-สิงหาคม) โดยพักต้นห่างจากช่วงแรกประมาณ 2 เดือน และ ช่วงสาม เริ่มช่วงวันลอยกระทง (พฤศจิกายน-มกราคม) ต้นเมืองที่เก็บใบแล้วจะไม่มีการตัดแต่ง แต่จะพักต้น โดยมีเพียงใบไม้ที่ร่วงทับถมเป็นปุ๋ยธรรมชาติปล่อยให้ฟื้นตัวแตกใบใหม่แล้วจึงเข้าไปเก็บอีกครั้ง โดยช่วงที่มีใบเมืองออกมาก คือช่วงฤดูฝนถึงต้นหนาว จะมีคนพื้นเมืองซึ่งส่วนใหญ่มาจากบ้านแม่ชะจาน จังหวัดเชียงราย เข้ามารับจ้างและอยู่อาศัยร่วมกับเจ้าของสวน และเมื่อเว้นว่างจากการเก็บเมือง ถ้าเป็นวันพระทุกบ้านจะหยุดงานและมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ขอแข่งกัน นั่งพูดคุย นั่งสานตะกร้าเก็บเมือง (กล้วย/ลำ) ไว้ใช้เอง แต่ปัจจุบันคนสานตะกร้าเริ่มลดน้อยลง สาเหตุมาจากไม้ไผ่เริ่มหายากและผู้สูงอายุที่จักสานเป็นเริ่มลดน้อยลงไปเรื่อยๆ

(3) ภูมิปัญญาชุมชนป่าเมือง

ด้านเศรษฐกิจ

1. การปลูกพืชอาหารผสมผสานในสวนเมืองและบริเวณบ้าน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แม้ว่าปัจจุบันมีรถเร่ขายของชำ ผัก และเนื้อสัตว์เข้ามาขายทำให้สะดวกมากขึ้น แต่ชาวบ้านยังคงปลูกพืชผักที่ใช้บริโภคบ่อยๆ เช่น พริก หอมใบ มะเขือ พัก แพง และหมากผู้ ซึ่งออกดอกปีละครั้งลักษณะดอกคล้ายลิ้นงูเห่าแต่มีรสหวาน

2. การถนอมอาหารประเภทเนื้อสัตว์ เช่น การตากแห้ง ย่าง และแช่น้ำในลำห้วย ซึ่งมีอุณหภูมิเย็นจัด

3. การหมักเมืองโดยการขุดบ่อดินขนาดใหญ่ลึก 2-3 เมตร เพื่อใช้หมักและเก็บรักษาเมืองไว้ได้นาน 2-3 ปี เนื่องจากเส้นทางลำบากและห่างไกลมาก ชาวบ้านจึงต้องรวบรวมเมืองหมักไว้ให้ได้จำนวนมากพอแล้วบรรทุกใส่หลังม้าหรือวัวลงไปขายที่ในตัวเมืองดอยสะเก็ด

4. การสร้างที่อยู่อาศัย เช่น ใช้ไม้เหียน (ไม้เลื้อย) มาทำเป็นเกล็ดมุงหลังคาเนื่องจากเป็นไม้เนื้อเบาที่มีความทนทาน และใช้ไม้ก่อ จำปี และจำปา ซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็งทำพื้นและฝาบ้าน

ด้านสังคม

5. อาชีพหัตถกรรม บ้านปางบง ซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่ป่าที่มี *ไม้ไผ่* จำนวนมาก ใช้เป็นวัสดุท้องถิ่นสำหรับจักสานตะกร้าใส่เมืองหมัก ผลไม้ และ *ไม้ไผ่หก* ซึ่งเป็นไม้ไผ่ที่มีลำต้นขนาดใหญ่ นำไปทำเฟอนิเจอร์ได้

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. การอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ไม้ยืนต้นดั้งเดิม เช่น ลิ้นงูเห่า มะค้อ ไข่ ควบคู่ไปกับการปลูกกาแฟ อะโวคาโด เสาวรส และเมืองที่เป็นพืชเศรษฐกิจ

7. วิธีการเก็บเมืองต้นสูงใช้ไม้ไผ่ลำเดียวพาดกับต้นเมืองแล้วปีนขึ้นไปโดยที่ไม่ทำให้ต้นเมืองหัก

8. การอนุรักษ์ป่าหัวสวน ป่าชุมชนพื้นที่ประมาณ 400 ไร่ ป่าอนุรักษ์ประมาณ 2,500 ไร่ การเก็บรวบรวมภูมิปัญญาชุมชนป่าเมืองในระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นการดำเนินการช่วงแรก โดยการสอบถามผู้รู้ที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุเป็นหลักเพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของชุมชนป่าเมืองและภูมิปัญญาในอดีต และจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมอีกมากจากทั้งผู้รู้ ผู้อาวุโส พระสงฆ์ เอกสาร และหลักฐานเชิงประจักษ์

บทที่ 5

สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย

5.1 การพัฒนาแบบโครงการหลวงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ

การวิเคราะห์ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์โครงการหลวงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนพิจารณาจากเป้าหมายของการแก้ไขปัญหในแต่ละวัตถุประสงค์โครงการหลวงเป็นหลัก ดังนี้ (1) การช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม มีเป้าหมายการแก้ไขปัญหาคความมั่นคงด้านอาหาร และยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชนชาวเขา (2) ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาดัดไม้ทำลายป่าเพื่อการปลูกฝิ่นและไร่หมุนเวียน และลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมในป่าต้นน้ำลำธาร (3) กำจัดการปลูกฝิ่น ที่มุ่งแก้ไขปัญหาคความยากจนของชาวเขาซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการลักลอบปลูกพืชเสพติดและลดผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ (4) รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นและทำไร่ ทำสวน ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่ให้สองส่วนนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน เพื่อส่งเสริมให้การใช้ที่ดินที่เหมาะสมกับพื้นที่ลาดชันและการเกษตรในพื้นที่ภูเขา ผลการวิจัยพบว่าวัตถุประสงค์โครงการหลวงที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายโดยตรง 6 เป้าหมาย และ 29 เป้าประสงค์ ประกอบด้วยเป้าหมายที่ 1 จัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ทั้งทางเศรษฐกิจและความยากจนในมิติอื่นๆ ครอบคลุมคนทุกกลุ่มทั้งชาย หญิง เด็ก คนยากจน และกลุ่มคนเปราะบาง เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการและส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่มีผลิตภาพและการมีงานที่เหมาะสมสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 10 ลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ ที่เน้นการเติบโตของรายได้ในกลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่ยากจนที่สุด เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีรูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน และเป้าหมายที่ 15 ปกป้อง พื้นฟู และสนับสนุนการใช้ระบบนิเวศบนบกอย่างยั่งยืน จัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน ต่อสู้กับการกลายสภาพเป็นทะเลทราย หยุดการเสื่อมโทรมของที่ดินและฟื้นสภาพกลับมาใหม่ และหยุดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และสัตว์คุ้มครองอย่างผิดกฎหมาย นอกจากนี้ วัตถุประสงค์โครงการหลวงมีความสอดคล้องในเชิงผลกระทบจำนวน 10 เป้าหมาย จำนวน 33 เป้าประสงค์

5.2 ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายที่ 1 การจัดความยากจนในชุมชนต้นแบบโครงการหลวง

กรณีศึกษา: ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ

กรณีศึกษาศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบของการพัฒนาทดแทนพืชเสพติดและการพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นที่สูง โดยมีผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์มากกว่า 4 ทศวรรษ ทั้งนี้ได้ศึกษาในชุมชนกะเหรี่ยง ซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดบนพื้นที่สูงด้วยการสัมภาษณ์เกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง จำนวน 143 ราย จาก 6 กลุ่มบ้าน ได้แก่ บ้านแม่แฮเหนือ บ้านแม่แฮน้อย บ้านห้วยขมิ้นใน บ้านห้วยขมิ้นนอก บ้านป่าเกี๊ยะใน และบ้านป่าเกี๊ยะน้อย พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีอายุ 21-50 ปี คิดเป็น 79% ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ 64% จำนวนสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่ 4 คน คิดเป็น 32% รองลงมา คือ 6 คน คิดเป็น 23% แบ่งเป็น เพศชาย 51% และเพศหญิง 49% โดย 74% ได้รับการศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (26% เท่ากัน) ระยะเวลาการเข้าร่วมงานส่งเสริมอาชีพภาคการเกษตรและส่งผลผลิต

ผ่านฝ่ายตลาดโครงการหลวงหรือเป็นสมาชิกโครงการหลวง ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 1-10 ปี (59%) และเข้าร่วมงานส่งเสริมด้านอื่นๆ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 6-15 ปี (56%) งานส่งเสริมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการส่งเสริมอาชีพ ประกอบด้วย การปลูกพืช การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย สหกรณ์ การเกษตรโครงการหลวง กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้าน ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การปลูกป่า การปลูกแฝก การทำแนวกันไฟ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เครือข่ายลุ่มน้ำ การจัดการขยะและน้ำเสีย

(1) ผลสัมฤทธิ์การสร้างความมั่นคงด้านอาหาร โดยภาพรวมครัวเรือนมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมงานส่งเสริม พบว่า ในปี พ.ศ. 2563 ครัวเรือน 71% สามารถรักษาความสามารถในการผลิตมีข้าวที่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปีและบางครัวเรือนมีข้าวเหลือบริโภค และครัวเรือน 17% ขาดแคลนข้าวที่ปลูกเองได้ลดลงเหลือ 1-2 ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารประเภทพืชผัก ผลไม้ สมุนไพร ที่หลากหลายได้ตั้งแต่ 10 ชนิดขึ้นไป และมีเนื้อสัตว์บริโภค ตั้งแต่ 3 ชนิดขึ้นไป

(2) ด้านรายได้ ตามเป้าหมายย่อย 1.1 จัดความยากจนขั้นรุนแรงของประชาชนในทุกพื้นที่ให้หมดไปภายใน ปี พ.ศ. 2573 ซึ่งปัจจุบันความยากจนวัดจากคนที่มีความใช้จ่ายดำรงชีพรายวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ จากผลการศึกษาพบว่าสัดส่วนของครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ เมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวงที่ครัวเรือนตัวอย่าง 91% มีรายได้ต่อคนต่อวันต่ำกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และมีเพียง 9% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ หลังเข้าร่วมงานพัฒนากับโครงการหลวง จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2558 ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยครัวเรือนตัวอย่าง 73% มีรายได้มากกว่า 1.25 ดอลลาร์สหรัฐ และปี พ.ศ. 2563 เพิ่มขึ้นเป็น 81% ประกอบด้วย รายได้ในช่วง 1.25-2.40 (33%) 2.41-3.58 (41%) 3.59-4.78 (3%) 4.79-5.97 (1%) 7.17-8.36 (1%) 8.37-9.55 (1%) และ 9.56-10.74 (1%) โดยสัดส่วนครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ 2.41-3.58 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนต่อวัน คิดเป็น 41% ซึ่งสูงกว่าที่รายงานในมูลนิธิโครงการหลวง (ม.ป.ป.) ที่เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 2.91 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนต่อวัน ทั้งนี้เนื่องจากในรายงานของมูลนิธิโครงการหลวงเป็นรายได้เฉพาะส่วนที่เกษตรกรส่งผลิตผลทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจำหน่ายผ่านฝ่ายตลาดโครงการหลวง แต่รายได้จากการสัมภาษณ์เป็นรายได้รวมของเกษตรกรทั้งจากการจำหน่ายผลิตผล/ผลิตภัณฑ์ผ่านฝ่ายตลาดโครงการหลวง จำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกชุมชน จำหน่ายเองภายในชุมชน และรายได้จากแหล่งอื่น เช่น เงินเดือน รับจ้าง ค้าขาย เป็นต้น โดยแหล่งที่มาหลักของรายได้ คือ ผลิตผลทางการเกษตร ได้แก่ พืชผัก ไม้ผล ข้าว ไม้ดอก ตามลำดับ และจากการสำรวจความพึงพอใจต่อรายได้ พบว่าก่อนเข้าร่วมงานส่งเสริมผู้ให้สัมภาษณ์ 72% มีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่สุด-น้อย และหลังเข้าร่วมงานส่งเสริม (ปี พ.ศ. 2563) มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง-มาก คิดเป็น 87% และมากที่สุด คิดเป็น 3%

อย่างไรก็ตามควรต้องมีการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ในด้านการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาด้านสังคมและชุมชนเพิ่มเติม รวมถึงการศึกษาความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนแห่งสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) ในเป้าหมายอื่นๆ เช่น การมีงานทำที่ดี การมีสุขภาพที่ดี การลดความเหลื่อมล้ำ

5.3 การยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวงเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ได้ดำเนินการทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวง ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ 5 ความเท่าเทียมทางเพศ ร่วมกับ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงนาร่อง คือศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้มและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง โดยมีกระบวนการพัฒนาประกอบด้วย (1) การคัดเลือกกลุ่มสตรีเป้าหมาย (2) การคัดเลือกกิจกรรมเพื่อการพัฒนาของศูนย์ฯ (3) การดำเนินกิจกรรมเพื่อการยกระดับ และ (4) การประเมินการเปลี่ยนแปลงของบทบาทสตรีที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา เนื่องจากการดำเนินการทดสอบเป็นปีที่ 1 จึงสามารถรายงานผลที่ครอบคลุมกระบวนการคัดเลือกกลุ่มสตรีเป้าหมาย กิจกรรม และความก้าวหน้ากิจกรรมการพัฒนบทบาทสตรีร่วมกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ประกอบด้วย การสนับสนุนองค์ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งโปรตีนทางเลือกที่หลากหลาย โดยการปลูกทดสอบถั่วเหลืองในพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งวัตถุดิบที่ปลอดภัยและทดแทนการนำเข้ามาจากต่างพื้นที่ การยกระดับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของกลุ่มสตรี ด้วยเทคนิคการสร้างเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม รวมทั้งการพัฒนบทบาทสตรีในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนป่าเมี่ยง ณ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง เพื่อเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ของท้องถิ่นต่อไป